

Nedostatek učitelů zvláště přírodovědných oborů je problém, který je nutné řešit soustavou opatření

Jan Zeman

Shrnutí

Cílem kapitoly je popsat možné faktory nedostatku učitelů, zejména v přírodovědných oborech, a ukázat možná řešení.

Hlavní zjištění:

- Počet učitelů se posledních 5 let zvyšoval každý rok o 2-5 tisíc. Někteří odborníci se domnívají, že situace tedy není kritická (s nedostatkem učitelů se potýkají i okolní země) a že zvyšující se platy přivedou do školství další učitele.
- Situaci komplikují tyto okolnosti:
  - Během 5 let narostl počet tříd o téměř 5 tisíc (11 %).
  - Platy učitelů budou dále pravděpodobně klesat, což může negativně ovlivnit počet nových učitelů.
  - Alarmující je vysoký počet stárnoucích učitelů. V Evropě patří Česká republika mezi země s největším podílem učitelů nad 50 let (data z r. 2020). Těch je v ČR 43,8 %, průměr zemí EU činí 36,6 %. Rakousko a Slovensko je pod hranicí 35 %.
  - Počet kvalifikovaných učitelů je geograficky velmi nevyrovnaný - v některých okresech přesahuje podíl nekvalifikované výuky 20 % (Cheb, Karlovy Vary, Kladno, Mělník). Průměrný podíl nekvalifikované výuky za celou ČR činí 8,7 %.
  - Výrazněji chybí učitelé některých oborů: matematika, fyzika, chemie a informatika. Učitele s vystudovaným oborem fyzika hledalo téměř 20 % všech základních škol, 90 % z nich poptává tuto pozici déle než rok (údaje z r. 2019). Nemáme přesnou představu, jaká je situace

AUDIT VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU 2022

v regionech, protože data o počtu chybějících učitelů na úrovni krajů/ORP/obcí se nesledují podle konkrétních aprobací.

- Z menšího šetření vyplývá, že fakulty pravděpodobně neprodukují dostatek absolventů přírodovědných oborů. Počty absolventů přírodovědných oborů se ale bohužel systematicky nesbírají a fakulty nemají povinnost data třídit podle aprobací. Známý jsou jen celkové počty absolventů.
- Sběr a analýza dat:
  - Zákon o pedagogických pracovnících nezná pojem aprobace. Sledují se jen celkové počty absolventů fakult připravujících učitele a celkové počty učitelů za celou ČR.
- Odchody učitelů z profese:
  - Problematika odchodů učitelů z profese se špatně sleduje opět z důvodu chybějících dat - disponujeme jen daty získanými na malých vzorcích učitelů nebo obecnými celostátními daty. Nemáme data na úrovni konkrétních aprobací a krajů/ORP.
  - Z menších šetření vyplývá, že zhruba třetina učitelů odchází z profese (což je obvyklé i v EU), po roce pracuje ve školství v ČR cca 60 % učitelů, po 3-5 letech cca 50 %.
  - Odcházející učitelé míří do vysoce specializovaných pozic, kde zejména učitelé přírodovědných oborů mají vysokou šanci na uplatnění.
- Snižování nároků na kvalifikaci:
  - Průměrný podíl nekvalifikované výuky v ČR činí 8,7 %. V některých krajích je mnohem vyšší - Karlovarský kraj (cca 20 %), Středočeský kraj (cca 16 %), Hlavní město Praha (cca 13 %), Ústecký a Liberecký kraj (cca 11 %). Na situaci reaguje návrh, který je součástí diskutované novely zákona o pedagogických pracovnících. Ten by umožnil absolventům magisterských oborů učit na školách tři roky bez kvalifikace, za

podmínky doplnění studia učitelství. Návrh budí rozporuplné reakce, někteří akademičtí pracovníci jej kritizují. Podle nich nelze řešit nedostatek kvalifikovaných učitelů dalším snižováním nároků na kvalifikaci.

- **Možné faktory ovlivňující dostatek učitelů:**

- **Výběr kvalitních uchazečů o studium učitelství:** naším cílem by mělo být vybírat ty nejkvalitnější uchazeče o studium učitelství. To nezajistí jen písemné testy, je třeba se věnovat zkoumání motivace uchazečů a jejich osobnostním předpokladům a kompetencím.
- **Kvalitní počítačová příprava učitelů:** zkvalitnění pregraduální přípravy garantuje reforma MŠMT. Důležité je soustředit se na pedagogické kompetence vzdělavatelů na fakultách a na jejich platové ohodnocení.
- **Podpora začínajících učitelů a jejich mentoring:** diskutovaná novela zákona o pedagogických pracovnících počítá s ukotvením pozice uvádějících a provázejících učitelů. Těmto učitelům by bylo nutné snížit množství přímé výuky a vytvořit jim prostor pro mentoring nových kolegů. To s sebou nese finanční nároky, které však narážejí na požadavky ministerstva financí.
- **Platy učitelů a další kompenzace:** studie ukazují, že vyšší platy jsou jednou z příčin návratu učitelů do své profese. Ukazuje se také souvislost mezi platovým ohodnocením učitelů a vzdělávacími výsledky žáků - ČR má vyšší podíl méně úspěšných žáků oproti zemím, kde berou učitelé stejný nebo vyšší plat jako ostatní vysokoškolsky vzdělaní pracovníci. V ČR zásadně chybí kariérní systém, který by učitelům garantoval možnost profesního i platového růstu.
- **Pracovní podmínky – vedení školy a spolupráce s kolegy:** vliv na setrvání nebo opuštění profese mají u učitelů také celkové podmínky na školách. Důležitou roli hraje kvalita pedagogického leadershipu vedení školy. V ČR komplexní systém vzdělávání ředitelů na státní úrovni zatím nevznikl. Čeká se na závěry z pilotních projektů typu *Lídr školy*.

- **Vnímání statusu učitelské profese:** prestiž učitelského povolání je v různých šetřeních vnímána rozporuplně. Její zvýšení může nové zájemce o profesi přilákat.
- **Specifická situace učitelů přírodovědných oborů:** u této skupiny učitelů mohou některé výše zmíněné faktory hrát významnější roli. Především platové podmínky, protože na pracovním trhu existuje vysoká poptávka po specialistech právě v těchto oborech. Hlubší analýza nedostatku učitelů přírodovědných oborů však chybí a měla by zkoumat, co dalšího jej ovlivňuje a jakou roli zde sehrává například podoba a náročnost studia na fakultách.
- **Závěr:** Nedostatek učitelů nelze řešit zavedením jednoho izolovaného opatření. **Pouhé zvyšování platů nestačí na to, aby do systému přibylo výrazně více učitelů.** Situace je regionálně podmíněná (podmínky pro život ve strukturálně postižených oblastech, na venkově), zájem o učitelství souvisí s vnímáním prestiže povolání, s podmínkami, které mají začínající učitelé na školách (mentoring, podpora vedení) i s tím, jaké uchazeče pro studium vybíráme a jak kvalitní je jejich příprava. Do budoucna bude nutné řešit celý komplex opatření.
- **Hlavní doporučení určené decizní sféře:**
  - Vytvořit registr učitelů, který by monitoroval počty a aprobace nových absolventů, odchody z profese a odchody do důchodu.
  - Udržet růst platů učitelů na 130 % průměrné mzdy pro zvýšení atraktivity profese.
  - Zajistit učitelům profesní růst ve formě kariérního řádu nebo legislativním ukotvením dalších pedagogických profesí.
  - Schválit novelu zákona o pedagogických pracovnících a novelu školského zákona, která by ukotvila pozice provázejícího a uvádějícího učitele. Zajistit jejich financování a snížit jim přímou pedagogickou činnost.

- Udržet kontinuitu v naplňování Memoranda o proměně pregraduální přípravy.
- Vybírat pro studium učitelství ty nejkvalitnější uchazeče i pomocí jiných nástrojů než jen testy znalostí. Ověřovat předpoklady a kompetence spojené s prací učitele.
- Vyžadovat po vzdělavatelích učitelů základní trénink k vedení výuky, jak ho chce navrhnout Národní akreditační úřad pro vysoké školství.
- Navyšovat kapacity ředitelských vzdělávacích programů a finančně motivovat k účasti ředitele, kteří prošli starými vzdělávacími programy.
- Pokračovat ve snaze zlepšování statusu učitelské profese prostřednictvím zvyšování platů, vysokých nároků na zájemce o učitelskou profesi, práce s veřejným míněním nebo širších možností profesního růstu.